

תנ"ך

שכבת גיל	חטיבה עליונה
חינוך לחשיבה	לימוד בינתחומי - בתפיסה פדגוגית מפתחת חשיבה
נושא	סיפור מגדל בבל
משך הזמן	יחידת לימוד
כתבו	מרים ברנד וד"ר ישראלית רובינשטיין
מסגרת הפיתוח	מכללת קיי

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף א' לפיתוח פדגוגי
חינוך לחשיבה

לימוד בינתחומי - בתפיסה פדגוגית מפתחת חשיבה

הצעה ליחידת לימוד

מגישות מרים ברנד וד"ר ישראלית רובינשטיין

תוכן עניינים:

1. מבוא ורציונל
2. יחידת לימוד: אדם ומגדל
3. מטרות היחידה
4. אופי היחידה
5. "מפת הלימוד" - המהלך
6. חמרי למידה (נספחים 1-9)

בית יציב, סיוון תשס"ח, יוני 2008

1. מבוא ורציונל

המורשת התרבותית צומחת מסיפורי תשתית. סיפורים ומיתוסים על התהוות העולם והחברה האנושית, על אבות האומה, מנהיגיה ועוד. בסיפורים מקופלים ערכים, סמלים, אידיאות ומצבים דילמיים, שמשמעותם עבורנו לא פגה, ואנו מנהלים אתם דיאלוג מתמשך. לסיפורי תשתית משקל בעיצוב הזהות האישית, הלאומית והקולקטיבית, לכן הם חלק מתכנית הלימודים, שאחת ממטרותיה היא הנחלת המורשת התרבותית. סיפורים אלה נוגעים בעצבים הדקים ביותר של נפש האדם כיחיד וכחלק מהחברה, ומתאפיינים במורכבות ובפשטות כאחת.

סיפורים אלה מזמנים עיון בשאלות המהותיות של התרבות האנושית: היחס לטבע האדם, לטיב היחסים הבינאישיים, לזמן, לטבע, לחיים ולאל. התבוננות רבת פנים בסיפורים, תתרום לחשיפת הרבדים הסמויים של הסיפור - הרבדים של תרבות האדם. זהו תהליך מאתגר המזמין את הלומדים להתמודדות ערכית ורעיונית, ומצריך גמישות מחשבתית, מקוריות וחשיבה ערכית וביקורתית.

הלמידה הבינתחומית מבוססת על התפיסה שתחומי הדעת דנים בפנים השונות של עולמנו, ומקיימים שיח זה עם זה, מכאן נובע אופיה הדיאלוגי של הלמידה הבינתחומית. מטרת השיח להבליט את מגוון המשמעויות, ללבן מצבים דילמיים, לחשוף "מבני תשתית", (deep structure), לגלות חוקיות ולהגיע להכללות, ועם זאת, לחדד הבחנות והבדלים, לתת פשר ולהעניק משמעות לשאלות המטרידות של הקיום האנושי.

פיצוחו של סיפור הנוגע באשיות התרבות והיכולת להעניק לו פירוש משמעותי ורלוונטי, מחייב יכולות חשיבה מסדר גבוה, ומפתח יכולות אלה בעת ובעונה אחת. פריצת תחום הדעת ללמידה בינתחומית מעודדת חשיבה מסתעפת, למידת חקר, יוצרת הקשרים חדשים ותורמת לפיתוח נטייה יצירתית. העיון הבינתחומי מחייב הגמשה של תהליכי הלמידה ומציע אפשרויות בחירה בהתאם לנטיות הלומדים וסגנונות החשיבה והלימוד שלהם.

בצד היתרונות איננו מתעלמים מהמגבלות של הלמידה הבינתחומית :

א. הצורך לשלוט בתחומי דעת שונים, מצריך עבודת צוות, על יתרונותיה וקשייה (בעיות טכניות ובעיות בתקשורת...)

ב. תה"ל המקובלת – דיסציפלינרית, ומשדרת "מומחיות" וקיים קושי לשכנע מורים לשלב תחומי דעת אחרים העשויים לערער על זהותם המקצועית. ("לא מספיקים את החומר...")

ג. לעיון הרחב והבינתחומי אורבת סכנת שטחיות, והחיזוק של "תרבות הקטע".

ד. סינדרום "הלם השפע" – מציב קשיים בארגון החומר והחשיבה, ועלול ליצור בלבול, ואף לשחק.

2. יחידת לימוד: אדם ומגדל (דוגמא)

היחידה מבוססת על סיפור תשתית מקראי, סיפור מגדל בבל (בראשית י"א 9-1) ששימש מקור השראה ליוצרים ולאומנים בכל התקופות.

מהסיפור עולות שאלות הנוגעות לאדם וחברה, עולם ואלוהים, חופש וגבולות, טכנולוגיה ומוסר, עיור ופיזור, התשוקה להישג מול אחריות לזולת.

קריאה מנקודות מבט שונות עשויה לחבר סיפור מינימליסטי זה לשאלות עכשוויות כגון : שאלת הגבולות וההיבריס האנושי שמתודלק ע"י הפיתוח הטכנולוגי המואץ, שאלות של לשון ותקשורת ושל תרבות מקומית ורבתרבותיות.

ניתן להתמקד במגוון נקודות מבט כגון, ספרותית, תיאולוגית, טכנולוגית, אומנותית. בחרנו בפרשנות המתמקדת באדם ובחברה.

3. מטרות היחידה

- א. לימוד לשם ידיעה והבנה של טקסט תשתית.
- ב. פיתוח יכולות לאתר קשיים, לנסח שאלות, לטעון טיעונים, לבססם על הכתוב ולנקוט עמדה מנומקת.
- ג. פיתוח שיח עם הטקסט התשתיתי באמצעות עימות בינו לטקסטים אחרים: ליבון רעיוני של הטקסטים השונים, פענוח הקשר ביניהם וחשיפת דמיון ושוני בין טיעונים ועמדות.
- ד. יצירת דיאלוג בין הלומדים בשאלות רלוונטיות ומהותיות.

4. אופי היחידה המודגמת

יחידת הלימוד היא מודולרית, מבוססת על טקסט תשתית, סיפור מגדל בבל, הנלמד במסגרת תה"ל בתנ"ך, בחטיבה העליונה של בתי הספר, ועל טקסטים נלווים. יחידה זו אינה אלא "דגם" או "מודל" הניתן לגיוון, לשינוי, ליישום ולהתאמות במקצועות שונים ולאוכלוסיות שונות - בהתאם לעניין ולצורך.

תחומי הדעת ביחידה זו הם תנ"ך ומדעי החברה, אך לא מן הנמנע לעשות צרופים אחרים, עם ספרות, קולנוע, אמנות, ארכיטקטורה, היסטוריה וכו', וכן לבנות יחידות אחרות ברוח מודל זה.

הטקסטים מוצגים ללא הירארכיה כלשהי או סדר מחייב, ומעלים היבטים שונים ואף מנוגדים של הנושא, במטרה לעורר דיון המחייב פעילות חשיבה מסדר גבוה, נקיטת עמדה מבוססת, יכולת לטעון, לנמק, להוכיח ולהדגים. מגוון הטקסטים מכוון לשמש מאגר חומרים הניתנים לבחירה.

היחידה כפי שהיא, מיועדת להיקף של 4 - 5 שיעורים, אך ניתנת לצמצום או להרחבה בהתאם לאוכלוסיות היעד, מסגרת הפעילות ומטרותיה. חשוב לציין כי במפגש של שיעור, 45 דקות, לא ניתן לפתח עיון ראוי ודיון, ויש להעדיף מפגש רצוף (יום עיון, בית מדרש וכו') או מפגשים של 90 דקות, ובכל מפגש להעלות פן אחר של הנושא. בנוסף ללמודי התנ"ך ניתנת היחידה ליישום בכל קהילת לומדים. (צוותי מורים, פעילות הורים-תלמידים, בתי מדרש וכו').

הלימוד יתבסס על פעילות הלומדים מתוך תפיסה חינוכית המבקשת לטפח לומד מיומן ועצמאי. חלק מרכזי של הלמידה יתקיים בקבוצות קטנות או בחברות, והלימוד בקבוצה יודרך ע"י מטלה שתחייב תוצר. מועדף תוצר מקורי ויצירתי, ולא בהכרח מילולי, שיוצג כבסיס לדיון במליאה. כל מפגש לימודי יפתח בגירוי ויצירת עניין, וכל פעילות במליאה תלווה בדיון רפלקטיבי.

היחידה כפי שהיא מוגשת, הוצגה בקורס למומחי חשיבה, במפגש קצר אחד (60 דקות) **המטרה ושאלת המפתח הותאמה לאוכלוסיית היעד שלנו**, מדריכים ומורים שעניינם חשיבה. הנושא הוגש במבנה של "טעימות" בלבד, המדגים אפשרות אחת מרבות. ואשר על "הבישול השלם" נאמר: "ואידך זיל גמור..."

5. "מפת הלימוד" - המהלך

1. כפתיחה הוצגה השאלה שהפעילות הנוכחית אמורה להשיב עליה:

האם הלימוד הבינתחומי - הוא אמצעי בפיתוח חשיבה מסדר גבוה?

המשתתפים התבקשו לספק את נקודת המבט של הלומדים, כדי להשיב לשאלה.

לצורך זה קבלו המשתתפים את **"מפת הלימוד"** - כלומר **המהלך**, (נספח 1) דף שילווה את השיעור, ויאפשר למשתתפים **חשיבה רפלקטיבית** בזמן אמת: הם התבקשו להעיר ולהאיר בכתב, בכל שלב של הלמידה, מהו סוג החשיבה שנדרש, התרומה, בקורת וכו'. דף זה ישמש תזכורת לקראת הסיכום והדיון הרפלקטיבי בתום הפעילות.

2. **כנקודת מוצא ללימוד ויצירת עניין** בנושא, הוצגה על שקף תמונת מגדלים (נספח 2), מגדלי עזריאלי, והמשתתפים התבקשו להגיב באופן חופשי, ליצור הקשרים, להזכיר מושגים שעולים באופן אסוציאטיבי, לתת ביטוי לתחושות שהמגדלים מעלים וכו'.
מטרת הפעילות כפולה :

א. לגרות ולאפשר לנוכחים להגיב ולהתבטא ב**שיח חופשי**. המנחה יחוש את הקבוצה כשיבוא לביטוי עולמם של הדוברים . , (היכרות זוטא..)
ב. עולים **מושגים ושאלות** הקשורים בנושא היחידה, נוצר גם גורם הפתעה שיוצר עניין.

3. **מפגש עם הסיפור** שיהווה תשתית לפעילות : סיפור מגדל בבל, בראשית י"א 9-1

א. **צילום** של הסיפור (מצולם מתוך התנ"ך) מחולק למשתתפים, לקראת הקריאה (נספח 3)

ב. **הנחייה** : המשתתפים מתבקשים לרשום לעצמם על דף שאלות שהסיפור מעורר בהם.

(החל בעניינים של הבנת לשון הכתוב וכלה בכל קושי או שאלה שהסיפור מעורר)

ג. **קריאה קולית - מספר תנ"ך -** מדויקת ע"י המנחה (מודלינג).

ד. מוקרן שקף לעידוד **שאלת שאלות** (נספח 4).

4. **מליאה –**

א. המשתתפים **מציגים את השאלות** והן ונרשמות על הלוח תוך חידוד הקשיים.

(שאלות לדוגמא : מה רע במגדל? ממה מפחד אלוהים? מה משמעותו של פיזור

והאם יש בכך עונש? האם זה סיפור על מקורות הפלורליזם בחברה? וכיוב')

ב. ברור, מיון ודיון באפשרויות **המיון** (לפי נושאים? לפי סוגים או רמות?)

ג. **רפלקציה** על שאלת השאלות ועל אפשרויות המיון, "מה עשתה לכם ה"שאלה"?

כיצד ניתן לנצל את השאלה לשם עידוד חקר במסגרת כתתית/קבוצתית,

וכבסיס לתכנון הוראה.

5. "חברותא" - לימוד בזוגות או בשלשות.

המשתתפים מקבלים דף מקורות (נספח 6), לעיון ולמידה וכן דף מטלה (נספח 5).
(הערה, לא לכל שאלה שעלתה יש התייחסות במקורות שניתנו לעיון. ללומדים ניתן חופש לקרוא ולבחור חומרי לימוד לפי שיקול דעתם.) בכיתה, זו הזדמנות להפעיל תלמידים בהבאת מקורות משלהם, בזיהוי וברור של אסטרטגיות של חיפוש וחקר וכו' דף המטלה מתייחס לשאלות שעלו בדיון בשני כובעים: (פעילות המחייבת אמפטיה וגמישות מחשבתית..)

א. המורה כלומד

ב. המורה כמלמד

במטלת הלימוד שני שלבים:

א. למידה

ב. הפקת תוצר קצר וממוקד

(הערה: שלב הלמידה בחברותא מחייב הרבה יותר זמן ממה שעמד לרשותנו, הסתפקנו בטעימה בלבד).

6. מליאה:

א. הצגת תוצרים

ב. למידה על הלמידה (מה למדנו, איך למדנו, שחזור התהליך וכו')

7. ו"צימוקים" לסיום:

א. הוקרן שירה של אגי משעול: "חזון איילון". (נספח 7)

(מגדל בבל" כסמל להתפוררות תרבותית וחברתית בחברה הישראלית)

ב. הוקרנו בשקפים תמונות המציגות את "מגדל בבל" כסמל וביטוי להוויה הנוכחית והפוסט מודרנית. (נספח 8)

8. משוב ורפלקציה

חשיבה רפלקטיבית על כל התהליך, וחזרה אל השאלה הראשונה שבקשה לבדוק את הקשר בין למידה בינתחומית לפיתוח החשיבה, תוך שימוש במודל של רזניק לעידוד חשיבה. (נספח 9)